

123

Andrea Tláskalová

tipů

pro výuku,
která baví
děti i učitele

123 tipů

Andrea Tláskalová

pro výuku,
která baví
děti i učitele

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

Mgr. Ing. Andrea Tláskalová

123 tipů pro výuku, která baví děti i učitele

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
tel.: 234 264 401, fax 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 8202. publikaci

Realizace obálky Vojtěch Wagner
Sazba Jan Šístek
Odborné redaktorky Ing. Michaela Průšová, Ing. Kateřina Patková
Počet stran 176
První vydání, Praha 2021
Vytisklo TISK CENTRUM s.r.o., Moravany u Brna

© GRADA Publishing, a.s., 2021

ISBN 978-80-271-4476-1 (ePub)
ISBN 978-80-271-4475-4 (pdf)
ISBN 978-80-271-3335-2 (print)

Obsah

1. Vztah s dětmi	11
Různé děti v jedné třídě	13
Děti, které mají rády bezpečné klima	14
Děti, které rády dělají vše hned a po svém	15
Děti, které chtějí být nejlepší kvůli sobě	16
Děti, které se stále ptají	17
2. Spolupráce s rodiči	19
Rodič – expert na své dítě	21
Třídní schůzka – tripartita	22
Případové komise	23
Rodiče ve výuce	24
Kavárny pro rodiče	25
3. Příprava na hodiny	27
Příprava na hodinu venku	29
Příprava na badatelskou lekci	30
Společná příprava na tandemovou výuku	31
Příprava na třídnickou hodinu	32
Příprava na příměstský tábor	33
4. Pomůcky	35
Uložení pomůcek ve třídě	37
Uložení pomůcek v kabinetu	38
Pomůcky ven	39
Tři tisíce videí na ČT EDU	40
Pomůže i UčíTelka	41
5. Individuální rozvoj žáků	43
Žák se specifickou poruchou učení	45
Žák s poruchou chování	46
Žák s poruchou autistického spektra	47
Žák s odlišným mateřským jazykem	48
Žák nadaný	49
6. Práce ve skupinách	51
Využití skupinové práce	53
Dělení do skupin	54
Vyučovací metody založené na skupinách	55
Úloha učitele	56
Kooperativní výuka	57
7. Reflexe a hodnocení	59
Hodnocení nemá být stres	61
Formativní hodnocení	62
Sumativní hodnocení	63
Reflexe	64
Reflexe emocí	65

8. On-line výuka	67
Těšíme se na sebe	69
Plánujeme s dětmi	70
Podpora rodičům	71
Organizace on-line výuky	72
Technické vybavení a aplikace	73
9. Zvířata ve škole	75
Bezobratlí	77
Sledování vývoje motýlů	78
Miniakvárium	79
Plazi	80
Savci	81
10. Náměty na oživení výuky	83
AZ-kvíz	85
Barevné pokusy	86
Bingo	87
Čtení nás baví	88
Psaní nás baví	89
Kufr	90
Piškvorky	91
Story Cubes	92
Pokusy s balónky	93
Pokusy s nápojovými plechovkami	94
Pokusy s PET láhví	95
Pokusy s vejci	96
Pokusy s vodou	97
Pokusy se vzduchem	98
Pokusy, které dětem chutnají	99
11. Bádáme	101
Barvy	103
Sladké nebo kyselé	104
Vejce	105
Bezobratlí na školní zahradě	106
Hmyzí odborník	107
Rostliny na školní zahradě	108
Šíření semen rostlin	109
Podzimní listy	110
Stopy	111
Vánoce	112
12. Učíme se venku	113
Český jazyk – čteme si	115
Český jazyk – druhy slov	116
Český jazyk – pětilístek	117
Český jazyk – písmenka	118
Český jazyk – vyjmenovaná slova	119
Ekopřírodověda – rostliny na jaře	120
Ekopřírodověda – bezobratlí	121
Ekopřírodověda – ptáci	122

Ekopřírodověda – planety	123
Ekopřírodověda – pobytové znaky	124
Matematika – počítáme	125
Matematika – zlomky	126
Matematika – geometrie	127
Matematika – osa souměrnosti	128
Matematika – jednotky	129
13. Projekty	131
Jedlá školní zahrada	133
Ochrana ptáků	134
Palmový olej	135
Předcházíme odpadům	136
Příběh naší rodiny	137
Půjčovna pomůcek	138
Třídíme odpady	139
Výukové prvky na školní zahradě	140
Mořské želvy	141
Narozeniny školy	142
Výročí obce	143
Učíme se od předků	144
Relaxační a herní kouty ve škole	145
14. Tematické dny	147
Ponožkový den	149
Den vody	150
Den Země	151
Ekoshow – informační environmentální den	152
Den bez aut	153
Mezinárodní den zvířat	154
Den důstojné práce	155
Halloween – svátek duchů	156
Den laskavosti	157
Vánoční bazárek	158
15. Spolupráce s kolegy a organizacemi	159
Ekoškola	161
Škola pro udržitelný život	162
Světová škola	163
Fairtradová škola	164
Skutečně zdravá škola	165
Podnikavá škola	166
Les ve škole	167
Badatelé	168
Globe	169
Učíme se venku	170
Mladí reportéři	171
Jeden svět na školách	172
Škola pro demokracii	173
Etická škola	174
Projekt SYPO	175
Závěr	176

Mgr. Ing. Andrea Tláskalová

Vystudovala učitelství 1. stupně, speciální pedagogiku, výchovné poradenství a koordinátora EVVO. Už 20 let učí na 1. stupni ZŠ J. V. Sládka ve Zbirohu. Je koordinátorkou pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu, pro globální rozvojové vzdělávání a na škole vede programy Ekoškola, Světová škola, Škola pro udržitelný život, Fairtradová škola, Skutečně zdravá škola a Podnikavá škola.

Vede hodiny speciální pedagogické péče, působí v roli výchovné poradkyně. Je lektorkou a autorkou didaktických materiálů, konzultant-

kou, auditorkou, organizuje workshopy, kurzy pro předškoláky, vede volnočasové kroužky, pilotuje projekty. Oslovuje ji metoda práce s chybou, kritická výuka, badatelsky orientovaná výuka, zážitková i projektová výuka, učení venku.

Od roku 2010 působí v Asociaci malých debružárů, kde s dětmi dělá pokusy s jednoduchými pomůckami doma i venku.

V roce 2017 obsadila 2. místo v Global Teacher Prize CZ a u příležitosti Dne učitelů získala v březnu 2018 pamětní medaili hejtmana Plzeňského kraje za dosavadní práci ve školství. Českou televizí byla přizvána do projektu UčíTelka, kde prováděla prvňáčky prvoukou a jednoduchými pokusy.

Spolu s manželem a třemi dcerami žije na hájovně na Křivoklátsku ve společnosti koní, koz, lam, psů, koček, drůbeže a nekonečných lesů. Kromě pedagogických oborů vystudovala rovněž zemědělství – obor zootechnika.

Předmluva

Milé kolegyně, milí kolegové,
dlouhodobě se snažím, aby výuka ve škole bavila děti i mě. Aby nám připadala smysluplná a přirozená. Žáci jako zdroj okamžité zpětné vazby dají hned najevo, jestli je výuka baví, nebo ne. Práce pedagoga přináší náročnost i v tom, že každé dítě je jiné, má rozdílné potřeby a zájmy. Zároveň ne všechna látka, kterou ve výuce probíráme, má potenciál být zábavná, přesto je pro žáky důležité si ji osvojit. Za mé dlouholeté praxe se mi potvrdilo, že pokud je výuka rozmanitá a baví žáky alespoň část dne, lépe zvládají i tu výuku, kterou z nějakého důvodu cítí jako náročnou a méně oblíbenou. A já jsem na tom při výuce podobně.

Doba pandemie Covid-19 přinesla nejen nám učitelům spoustu omezení, ale i výzev. Museli jsme radikálně změnit výuku a přizpůsobit se nové situaci. Tato doba nás dokázala spojit, vzájemně jsme se učili více využívat techniku a zavádět do výuky nové metody. A právě v tomto období jsem dostala možnost podělit se o své dlouhodobé zkušenosti z výuky i s vámi, ostatními pedagogy. A taková nabídka se zkrátka neodmítá. Tak vznikla tato kniha.

Seskupila jsem v ní tipy vnímané opakovaně jako smysluplné rozšíření výuky žáky, rodiči i kolegy na různých seminářích i workshopech, které vedu. Věřím, že tyto náměty jsou využitelné v praxi i na dalších školách. Na stejné základní škole pracuji už dvacet let a práce s dětmi mě, i přes občasné potíže, stále baví a dodává mi energii. Myslím, že je to z velké části tím, že ve výuce s žáky vidíme smysl a věnujeme se různým tématům.

Pokud za sebou žáci vidí výsledky, motivují je k další práci. Jejich očekávání mi pomáhají naplňovat různé projekty z environmentální oblasti a charitativní projekty, které propojují teorii ve škole s praxí. Žáci vnímají, že problémy v okolí nekončí za dveřmi školní budovy, ale vše je propojeno. Tyto aktivity u dětí zároveň rozvíjejí citlivý vztah k přírodě, ke zvířatům i k ostatním lidem a otevírají nám cestu k sobě navzájem. Máme spoustu témat k hovoru a spoustu společných zážitků, ke kterým se rádi vracíme i po skončení školní docházky. Vždy mě potěší, když mi napíše dnes už dospělý žák o něčem, co by se nám mohlo hodit do školy, nebo mi dá třeba námět na zajímavý výlet pro děti.

Věřím, že v knize najdete tipy do výuky, které vás inspirují a usnadní práci. Kapitoly jsou psané tak, aby pokryly všechny oblasti našeho pestrého povolání. Vybrala jsem do nich osvědčené, a zároveň jednoduše proveditelné podněty, které baví děti i učitele. Nejsou to z povahy knihy podrobné metodické návody, ale popsané praktické zkušenosti, které vás, věřím, budou inspirovat k jednoduché adaptaci podmínkám, které nabízí právě vaše škola.

Jednotlivé tipy, některé doplněné o odkazy s podrobnějšími informacemi, jsou uspořádané do tematických kapitol, ale můžete je číst i samostatně, protože na sebe pevně nenavazují. Každá kapitola je členěna do několika částí. V úvodu naleznete popis a ty nejdůležitější informace, které vám pomohou vést výuku co nejefektivněji. Další část se zabývá úskalími a problémy, jež by vás podle mých osobních zkušeností mohly potkat. Zároveň jsem se však snažila poskytnout doporučení, jak se jednotlivých problémů co nejlépe vyvarovat. V poslední části zmiňuji další varianty a možnosti, kterými byste případně mohli výuku zpestřit či oživit.

Přeji vám při četbě dostatek klidu, pohody a chuti tipy ve třídě s žáky vyzkoušet.

Andrea Tláskalová

1.

Vztah s dětmi

- Různé děti v jedné třídě
- Děti, které mají rády bezpečné klima
- Děti, které rády dělají vše hned a po svém
- Děti, které chtějí být nejlepší, kvůli sobě
- Děti, které se stále ptají

Různé děti v jedné třídě

Všichni máme z vlastních rodin i okolí zkušenosti s tím, jak rozdílně se můžou chovat stejně vychovávaní sourozenci. Už od malička se každé dítě projevuje různě, má odlišné potřeby a zájmy. To, co platí na jedno dítě, na jeho sourozence většinou neplatí.

Ve třídách máme jedince různých potřeb, vychovávané odlišnými styly a s rozdílnými zájmy. Díky zkušenostem se orientujeme v některých potřebách konkrétních dětí, ale čas ve výuce máme pro žáky společný. Není možné neustále zohledňovat individuální učební styly u všech žáků. Je však důležité, abychom o tom přemýšleli, a začít můžeme u sebe.

Každý z nás je jiný a k výuce automaticky přistupujeme na základě svých potřeb, kdy upřednostňujeme některé styly učení, které konvenují právě nám. Je dobré uvědomovat si svůj vlastní typ pedagoga a vědět, jaké vyučovací a výchovné styly nám na základě vrozených potřeb vyhovují. Učitel, kterému už jako dítěti vyhovoval pořádek a jednoznačné předem dané pokyny, kterými se řídil, přirozeně tento styl výuky uplatňuje.

Díky znalosti vlastního typu osobnosti a různosti stylů učení u žáků můžeme dát pozor na to, abychom ve výuce střídali vyučovací metody tak, aby vyhovovaly potřebám všech žáků ve třídě. Výuku tím uděláme rozmanitější, žáky motivovanější.

Úskalí:

Bohužel se někdy stává, že děti a učitel nenajdou společnou řeč. Učiteli se zdá např. konkrétní dítě nevychované, zlobivé, bez zájmu o výuku, příliš rozmazlené z domova. Profesionální pedagog s touto situací musí umět pracovat. Pokud přemýšlíme o dětech a jejich potřebách, uleví se tím oběma stranám případného konfliktu. U žáků nevyhledáváme negativa, ale zaměříme se na situace, kdy se jim daří a proč. Lépe potom pochopíme jejich problémy a můžeme je řešit.

Možnosti:

Při respektování různosti dětí ve třídě se osvědčilo, pokud je k tomu vhodná situace a téma, dávat jim možnost volby. Žáci například mohou vytvářet myšlenkové mapy, kdy jim nabídneme jedno členění, které si ale můžou libovolně upravit. Při výtvarné výchově můžou malovat reálnou třídu nebo třídu snů. V matematice při řešení slovní úlohy můžou dodržovat předem daný postup, ale můžou se k řešení dostat i svým způsobem, například načrtnutím situace atd.

Víte, že teorii typů se u nás věnuje psycholožka Šárka Miková, která pro učitele pořádá semináře? Více informací najdete na <https://www.teorietypu.cz/kniha-nejsou-stejne/>.

Děti, které mají rády bezpečné klima

Škola nefunguje pouze jako místo předávání vědomostí, její velice důležitou funkcí je také vytváření sociálních vztahů a orientace v nich. Část dětí vnímá vztahy v kolektivu velice citlivě a zaměřuje se na vztahy mezi žáky i mezi žáky a učiteli. Takové děti potřebují pracovat v bezpečném prostředí, v klidu a pohodě.

Tito žáci jsou velmi citliví na to, jak je vnímají druzí. Rádi jsou oblíbení u spolužáků i učitelů. Rádi plní očekávání druhých a zároveň uplatňují svou představivost a originalitu.

Úskalí:

Pokud se ve třídě řeší konflikt, citlivější děti tuto situaci prožívají, i když se jich zdánlivě netýká. Na takového žáka nepříznivě působí, i pokud se učitel zlobí na někoho jiného. Nemají rádi narušení harmonie a vcítují se do druhých, což je stresuje.

Silně prožívají konflikty s kamarády, protože mají potřebu navazovat hlubší vztahy, přestože ostatní děti v tomto věku se mezi sebou snadno poškorpi. Trápí se pocity, jestli svým chováním někoho neranili nebo nenaštvali, chtějí být oblíbení.

Možnosti:

Třídní kolektiv tyto děti úspěšně tmelí. Jsou velice empatičtí, všímají si, jak se druzí tváří, a snaží se do nich vcítit. Často si domýšlejí, co druzí cítí a po čem touží, a reagují na to. Snaží se pomoci, přizpůsobují své názory, aby u druhých neztratili oblibu. V takových chvílích řeší vnitřní konflikt mezi tím, co skutečně chtějí a co dělají pro druhé. Pokud je druhý zklame, velice silně to prožívají, zvláště se tak děje v dívčím kolektivu.

Tento typ dětí nám pomáhá začlenit do kolektivu nově přichozí žáky a dobře se postará i o žáky, které kolektiv nepříliš dobře přijímá. Důležité je nahlas ocenit jejich snahu a podporu, dát jim najevo, že jejich úsilí vnímáme a že jsou pro třídu důležití.

Výborně zvládají skupinové práce, rádi spolužákům poradí, a stávají se tak oporou pro ty slabší. Záleží jim na tom, aby se všichni zapojili a měli možnost se uplatnit, cítili se dobře.

Víte, že tyto děti zvýšeně vnímají neverbální komunikaci? Tón hlasu a mimika jsou pro ně mnohdy důležitější než obsah slov. Výrazně reagují na oční kontakt, gestikulaci a celkovou polohu těla.

Děti, které rády dělají vše hned a po svém

Dříve než dokončíme při výkladu myšlenku nebo vysvětlíme postup práce, najdou se ve třídě děti, které už mají hotovo, ale postupovaly jinak, než jsme si představovali my. Pokud je prvotní informace nadchne, nečekají na doplnění dalších podmínek a rad, chtějí okamžitě realizovat svou představu. Nevydrží dlouze poslouchat, jak by měly postupovat, chtějí si rychle vše vyzkoušet, osahat, otestovat.

Jsou to děti, které od započaté práce lehce vyruší jiná aktivita, pro ně v tu chvíli zábavnější. Necítí potřebu dokončovat úkoly.

Takoví žáci vědí, co se kde šustne, a s nadšením vítají nové situace při hodinách i o přestávkách. Ochotně se pouští do nových her, které svými nápady obohacují.

Úskalí:

Těmto dětem dělá problém zdlouhavé promýšlení a stanovování společných pravidel. Na situace reagují okamžitě, není jim přirozené dopředu promýšlet, co by se mohlo stát, ani se zpětně vracet k pravidlům. Tady pomůže snažit se stanovit krátká a jasná pravidla. I tak může dojít ke kolizi při přijímání těchto pravidel, protože tyto děti rády zkouší a dělají věci po svém, nerady respektují pravidla někoho jiného. Velmi pomůže, když se na stanovení pravidel mohou podílet a jsou pro ně smysluplná. Poté bychom měli ocenit, že takto vzniklá pravidla dodržují, protože je to pro ně s jejich povahou obtížné.

Takové žáky příliš svazují i dané postupy práce. Pokud je to možné, vyhovuje jim možnost výběru, lépe se potom přizpůsobují a dodržují nutné jednotné postupy.

Možnosti:

Jejich potenciál oceníme například při badatelských aktivitách. Tam, kde jsou jiné děti bezradné a potřebují naši oporu a vedení, jsou tyto děti ve svém živlu a přinesou spoustu originálních řešení.

Tito žáci ocení, pokud můžou tvořit podle své volby, dopřejme jim to při výtvarné výchově či pracovních činnostech.

Víte, že o těchto dětech se často mylně domníváme, že mají poruchu ADHD, kterou ve skutečnosti netrpí? Zkratka ADHD znamená poruchu pozornosti s hyperaktivitou, jedná se o neurovývojové onemocnění způsobující obtíže se soustředěním, přizpůsobením aktivity a zvýšenou impulzivitou. Pokud u dětí rodiče dlouhodobě pozorují tyto projevy, doporučuje se obrátit se na odborníky v pedagogicko-psychologických poradnách a dětské lékaře, kteří je vyšetří a doporučí další postup.

Děti, které chtějí být nejlepší kvůli sobě

Dalším typem dětí, se kterými se ve třídě setkáváme, jsou děti, které potřebují všechno hned pochopit. Tyto děti mají potřebu si co nejrychleji spojit nové informace s těmi, které už znají. Chtějí mít výborné výsledky. Když probíráme novou látku, která potřebuje trochu času a kterou hned nepochopily, přijdou obvykle hned druhý den do školy se slovy „maminka/babička... mě to už naučila, už to umím“.

Tyto děti jsou při výuce aktivní, často se ptají „proč...?“, když dostanou nějaký úkol, a očekávají logickou odpověď, aby danou věc udělaly. Pokud jim řádně nevysvětlíme důvody, proč něco provést, a nevnímají tento pokyn jako důležitý, často ho nesplní. Nenechají se jednoduše přesvědčit, mnohdy rozhodně diskutují.

Během distanční výuky si v mojí praxi jeden takový žák nechával neustále zapnutý mikrofon i po opakovaných žádostech o jeho vypnutí, aby mohl okamžitě odpovídat, případně oponovat. Pokud jsem mikrofon ztlumila, okamžitě měl snahu si ho zase zapnout.

Úskalí:

Výše popsaní žáci bývají ostatními vnímáni negativně právě pro časté prosazování svého názoru a menší ochotu se přizpůsobit druhým, pokud v tom nevidí smysl a logiku. Mají problém uznat svoji chybu, těžko se s ní smířují. Některé děti se při následné diskusi snaží věc otočit, že to vlastně myslely jinak, a tudíž chybu neudělaly. Některé děti, ale i dospělí, je vnímají jako méně citlivé až necitlivé. Pokud taková situace vznikne, je vhodné jim mezi čtyřma očima vysvětlit, jak situaci cítí ostatní a proč. V tu chvíli je potřeba mluvit věcně a jasně.

Možnosti:

Osvědčuje se vnímat dítě jako nejlepšího přítele, kterého se na chybu snažíme upozornit taktně, abychom ho neranili.

Pomáháme jen, pokud si o pomoc řekne. I nabídku pomoci totiž takové dítě často vnímá jako vlastní selhání.

Celkově je nutné ve třídě budovat bezpečné prostředí, aby žáci neměli strach vyjádřit svůj názor a nebáli se chyby. To pomůže takovému dítěti vybudovat pocit bezpečí v sobě samém, aby nevnímalo každou chybu jako vlastní selhání.

Víte, že tento typ dětí je díky svým vlastnostem velice samostatný už od nízkého věku?

Děti, které se stále ptají

Ve většině tříd se vyskytují děti, které se stále ptají na „jasné věci“. Jsou to ty, které rády dělají přesně to, co se dělat má, a často se potřebují ujistit, že postupují správně. Mají potřebu stability, vyžadují jasné instrukce, přesná pravidla, která následně chtějí dodržovat. Někdy se zdají být bezradné, pokud mají velkou volnost ve výběru. Tady pomáhá, pokud je podpoříme kladením otázek, aby si původní zadání přeformulovaly svými slovy a ujasnily si spolu s ostatními, co a jak mají dělat. Později si děti zvládají přeformulovat zadání samostatně již bez pomoci.

Úskalí:

Ostatní děti nevhodně komentují tyto ujišťující dotazy. Zdá se jim, že např. Maruška ničemu nerozumí a je hloupá.

Další problém nastává, pokud Maruška upozorní, že některý ze spolužáků porušuje pravidla. To mnozí bohužel nelibě nesou a vnímají to jako žalování. V podobné situaci pomáhá vysvětlit si s dětmi, co se dá nazvat žalováním a co je pouhé upozornění na porušení pravidel. Vysvětlíme si, že cílem žalování bývá někomu schválně znepříjemnit situaci. Pokud ale někdo porušuje pravidla a může tím způsobit škodu nebo někomu ublížit, je třeba ho na to nejprve upozornit. Pokud pokračuje, hodí se požádat někoho o pomoc.

Maruška otázkami brzdí výuku, a proto si vysvětlíme, že nedělá naschvály, nechce rušit a zdržovat výuku, ale opravdu potřebuje podporu.

Možnosti:

Osvědčilo se přesně říkat, co se bude dít, co od Marušky očekáváme.

Měli bychom jednoznačně budovat bezpečné prostředí ve třídě a podporovat děti v respektu k druhým, k jejich projevům, názorům i pocitům.

Doporučuji stanovit si s dětmi jasná pravidla chování ve třídě a domluvit se, jakým způsobem budeme řešit situace, pokud někdo pravidla poruší. Nejprve na porušení upozorníme konkrétně toho, kdo je porušil. Pokud to nepomůže, potom problém řešíme společně a snažíme se „poradit“, jak se měla problematická situace řešit.

Jakmile ve třídě cítíme nelibost vůči takové Marušce, doporučuje se s dětmi zamyslet, ve kterých povoláních je důležité dodržovat pravidla a mít jistotu, že vše děláme správně. Co by se mohlo stát, pokud by člověk daná pravidla nedodržoval. Zamyslíme se, v jakém povolání bychom chtěli Marušku v dospělosti potkat.

Víte, že tyto děti jsou velice spolehlivé a rády dospělým pomáhají?

